

BENETIA
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΗΣΗ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ
ΒΙΒΛΙΩΝ

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΗΣΗ

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΗΣΗ

ΔΩΡΕΑΝ

ΦΕΟΜΗΝΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΑΡΙΑ
Επαρχίας Αθηνών 2 (2ορη σειρά)
Κέντρο Ανάπτυξης Παιδείας και Τεχνολογίας
ΕΠΑΝΟΥΡΓΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΕΘΝΙΚΕΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΔΙΕΝΤΗ
ΗΣΗΣ / ΕΠΙΛΟΓΗ ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗ

BENETIA ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΗΣΗ

© ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΥ
Πεσματζόγλου 5 (Στοά του Βιβλίου)
Τηλ.: 6250263-5, Fax: 6250266
e-mail: ekevi@culture.gr

ΕΘΝΙΚΟ
ΚΕΝΤΡΟ
ΒΙΒΛΙΟΥ

Ποιος μπορεί να επιλέξει βιβλία για τους άλλους;

Κάθε αναγνώστης είναι αρμόδιος και κατάλληλος να επιλέξει τα βιβλία που θα διαβάσει. Η απόλαυση της ανάγνωσης ξεκινά πριν από την ίδια την πράξη της ανάγνωσης, από την αναζήτηση και την αναγνώριση ή τη συνάντηση με το βιβλίο που για κάποιες μέρες θα μας συντροφεύσει. Κάθε αναγνώστης ξέρει, αν και συνήθως δεν τους αναζητά, τους βαθύτερους λόγους που τον οδήγησαν στο συγκεκριμένο βιβλίο. Για τους λόγους αυτούς θα έχουμε την ευκαιρία να μιλήσουμε παρακάτω. Υπάρχουν όμως και αναγνώστες οι οποίοι αναγκάζονται, λόγω της θέσης και του επαγγέλματός τους, να επιλέγουν βιβλία όχι μόνο για τον εαυτό τους αλλά και για άλλους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων, οι επαγγελματίες κριτικοί και οι υπεύθυνοι των σελίδων για το βιβλίο στα διάφορα έντυπα, οι βιβλιοθηκάριοι και οι σύμβουλοι των εκδοτικών οίκων. Κάθε μια από τις παραπάνω κατηγορίες αναγνωστών κινείται μέσα σ' ένα διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο το οποίο ορίζει και τα κριτήρια επιλογής που εφαρμόζονται κάθε φορά. Το ανά χείρας κείμενο αποσκοπεί να διερευνήσει και να συστηματοποιήσει όλους εκείνους τους ποικίλους,

αντιφατικούς, αστάθμητους παράγοντες που έχει ή πρέπει να έχει υπόψη του ο εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όταν επιλέγει λογοτεχνικά ή άλλα βιβλία για ανάγνωση μέσα στην τάξη. Επομένως, το κείμενο αυτό απευθύνεται κυρίως σε εκπαιδευτικούς, και δευτερευόντως θα μπορούσε να βοηθήσει και όποιους σχετίζονται ή έχουν στην ευθύνη τους παιδιά και εφήβους, όπως βιβλιοθηκάριους σε παιδικές και νεανικές βιβλιοθήκες και γονείς.

Διαβάζονται σήμερα λογοτεχνικά βιβλία στο σχολείο;

Επισήμως όχι. Η ανάγνωση λογοτεχνικών έργων στο σχολείο περιορίζεται στην ανάγνωση αποσπασμάτων από τα σχολικά Ανθολόγια. Ωστόσο και σ' αυτόν τον τομέα διανύουμε μάλλον μια μεταβατική περίοδο, κατά την οποία πνέει ένας άνεμος ελευθερίας και πειραματισμού. Όλο και περισσότεροι εκπαιδευτικοί, βλέποντας ίσως την αδιαφορία των παιδιών απέναντι στα αποσπάσματα των Ανθολογίων, όντας οι ίδιοι βιβλιόφιλοι ή δεχόμενοι τις καλώς εννοούμενες πιέσεις των γονέων να προτείνουν βιβλία για ανάγνωση στα παιδιά, διαβάζουν, άλλοι δειλά κι άλλοι περισσότερο τολμηρά και αποφασιστικά, λογοτεχνικά βιβλία με τους μαθητές τους. Έρχονται

επομένως αντιμέτωποι με το ζήτημα της επιλογής των βιβλίων και ζητούν από τους κάθε λογής ειδικούς (πανεπιστημιακούς, κριτικούς, συγγραφείς κ.ά.) να προτείνουν τίτλους βιβλίων. Κάθε βιβλιογραφική πρόταση είναι ευπρόσδεκτη όταν είναι σοβαρή και υπεύθυνη, αλλά καμιά πρόταση τίτλων δεν αφαιρεί από τον εκπαιδευτικό την ευθύνη της τελικής επιλογής, καθόσον είναι ο μόνος που ξέρει καλά τους μαθητές του, αλλά και αυτός που θα καθοδηγήσει την ανάγνωση του συγκεκριμένου κειμένου και τη χρήση του στο πλαίσιο της τάξης. Γιατί, σημασία δεν έχει μόνο **τι** διαβάζουμε αλλά και **πώς** το διαβάζουμε (P. Hollindale, 37).

Η ευθύνη της επιλογής των βιβλίων

Η επιλογή βιβλίων για μαθητές, όπως όλες οι πρωτοβουλίες που από τη φύση τους ενέχουν το στοιχείο της καθοδηγησης απόμων ή ομάδων, προϋποθέτει κάποια εξουσία ή δύναμη επίδρασης, αλλά επιφέρει και συνέπειες. Ο εκπαιδευτικός που προτείνει βιβλία μπορεί να χρειαστεί να λογοδοτήσει σε προϊσταμένους ή γονείς αν υπάρξουν αντιδράσεις ή διαφωνίες σχετικά με την καταλληλότητα ή την αξία του προτεινόμενου βιβλίου. Ειδικά στη χώρα μας, που η ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων στο σχολείο δεν είναι κάτι συνηθισμένο και θεσμοποιημένο, οι εκπαι-

δευτικοί έρχονται αντιμέτωποι με αντιφατικές απαιτήσεις των διαφόρων παραγόντων που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία και αισθάνονται την ευθύνη της επιλογής βιβλίων ιδιαιτέρως δυσβάστακτη. Ωστόσο, όπως σημειώθηκε στην αρχή, η επιλογή του βιβλίου δεν είναι απλώς η αφετηρία της αναγνωστικής διαδικασίας αλλά στενά συνυφασμένη με ολόκληρη την έκβασή της, καθώς σχετίζεται με τις αναγνωστικές προσδοκίες και την επιδιωκόμενη χρήση του κειμένου. Επομένως, κανείς δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη της επιλογής αυτής εκτός από τους ίδιους τους αναγνώστες των κειμένων, δηλαδή τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές του. Αν δεν αναλάβει ο εκπαιδευτικός την ευθύνη της επιλογής, πώς θα μπορέσει να εκπληρώσει έναν από τους σημαντικότερους στόχους της ανάγνωσης, την καλλιέργεια δηλαδή της ικανότητας των μαθητών να επιλέγουν τα βιβλία που τους ταιριάζουν; Πρέπει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός να προβληματιστεί και να εξικειωθεί με τις περιπλοκές που συνεπάγεται η επιλογή των βιβλίων ώστε να αισθανθεί την απαραίτητη ασφάλεια και αυτοπεποίθηση να υποστηρίξει τις επιλογές του και να αναπτύξει μια στρατηγική αντιμετώπισης των αντιρρήσεων και των αντιδράσεων (P. Nodelman, 85-88). Προς αυτή την κατεύθυνση επιδιώκει να συμβάλει το ανά χείρας κείμενο.

Γιατί επιθυμούμε να διαβάσουμε ένα βιβλίο;

Είναι χιλιάδες οι λόγοι για τους οποίους τελικά διαβάζουμε ένα βιβλίο. Πολλοί από αυτούς τυχαίοι ή αναγκαστικοί, με την έννοια ότι η ανάγνωσή του σχετίζεται με κάποιες δουλειές ή υποχρώσεις μας. Προκειμένου όμως να αναζητήσουμε τα κριτήρια επιλογής βιβλίων για το σχολείο, και στο βαθμό που μας ενδιαφέρει η σχολική ανάγνωση να μην είναι μια ακόμη υποχρέωση αλλά να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να έχει κάποια επίδραση στη ζωή τους, πρέπει να σταθούμε στους λόγους για τους οποίους μας δημιουργείται η **επιθυμία** να διαβάσουμε ένα συγκεκριμένο βιβλίο. Είναι κι αυτοί ποικίλοι και εν πολλοίς αστάθμητοι, αλλά έχουν ένα κοινό στοιχείο: την **επικοινωνία**. Όταν γίνεται λόγος για επικοινωνία μέσω του βιβλίου, ο νους πηγαίνει αμέσως στη φρομαντική ιδέα της επικοινωνίας ανάμεσα στον αναγνώστη και τον συγγραφέα. Όσο κι αν συμβαίνει να θέλουμε να μιλήσουμε με έναν συγγραφέα, αυτό ισχύει για τις περιπτώσεις που υπάρχει προηγούμενο, έχει ήδη δηλαδή στοιχειοθετηθεί μια σχέση ανάμεσα στον συγκεκριμένο συγγραφέα και τον αναγνώστη; επειδή γνωρίζονται από άλλους δρόμους ή, το συνηθέστερο, επειδή ο αναγνώστης έχει ήδη διαβάσει άλλα βιβλία του συγγραφέα. Θα ήταν περίεργο να θέλουμε να επικοινωνήσουμε με κάποιον

για τον οποίο δεν ξέρουμε απολύτως τίποτε. Η επικοινωνία για την οποία γίνεται λιγότερο λόγος και η οποία μας ενδιαφέρει περισσότερο εδώ, είναι η επικοινωνία ανάμεσα στους αναγνώστες του ίδιου βιβλίου (P. Nodelman, 22). Επιθυμούμε να διαβάσουμε ένα βιβλίο γιατί κάποιος μας μίλησε γι' αυτό· κάποιος που αγαπούμε, κάποιος που εμπιστευόμαστε ή έχουμε περιέργεια να μάθουμε γιατί του άρεσε ή δεν του άρεσε (M. Meek, 30-31). Η ανάγνωση του βιβλίου θα μας φέρει κοντά του, θα συνομιλήσουμε από καλύτερες θέσεις. Τις περισσότερες φορές, χωρίς να είναι και απαραίτητο, η επικοινωνία αυτή στηρίζεται στο θέμα του βιβλίου, το οποίο ενδιαφέρει και τους δύο εξίσου. Είναι χιλιάδες τα παραδείγματα που θα μπορούσαν να υπογραμμίσουν τη σημασία αυτής της επικοινωνίας. Οι έμπειροι αναγνώστες, συνειδητά ή ασυνείδητα, τη γνωρίζουν· γι' αυτό και είναι οι πιο διστακτικοί στο να προτείνουν βιβλία σε ανθρώπους που δεν ξέρουν. Για να περιοριστούμε στο χώρο της εκπαίδευσης, όλοι μας επιθυμήσαμε βιβλία που συγκίνησαν τους δασκάλους μας άσχετα αν εμάς τελικά μας απογοήτευσαν· η διδακτική εμπειρία δείχνει πως το ενδιαφέρον των παιδιών κινητοποιείται ευκολότερα όταν το βιβλίο το συστήσει θερμά και μιλήσει ζωηρά γι' αυτό ένας συμμαθητής τους. Στον κόσμο των εφήβων, όπου λειτουργούν ήδη οργανωμένες κοινότητες, το βιβλίο παίζει έναν ακόμη

πιο σύνθετο ρόλο στη μεταξύ τους επικοινωνία. Η ανάγνωση και η αποδοχή ή η απόρριψη ενός βιβλίου σχετίζεται με την εικόνα του εαυτού και την αποδοχή ή την απόρριψη από την κοινότητα.

Τα παραπάνω είναι απαραίτητα για το θέμα μας γιατί τονίζουν πως καμιά επιλογή βιβλίων δεν μπορεί να είναι πετυχημένη αν δεν λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες επικοινωνίας ανάμεσα στην κοινότητα της τάξης. Οι πολιτισμικές και χαρακτηρολογικές διαφορές, τα συγκεκριμένα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν τα παιδιά, οι ικανότητες ή οι αδυναμίες τους, όλα αυτά είναι παράγοντες που μπορούν να δυσκολέψουν ή να διευκολύνουν την επικοινωνία, ανάλογα πώς θα αντιμετωπιστούν. Η επιλογή των βιβλίων που θα διαβαστούν, εν μέρει στηρίζεται και αντανακλά αυτές τις συνθήκες επικοινωνίας και εν μέρει τις προωθεί, τις αλλάζει ή τις βελτιώνει.

Τι σημαίνει η φράση: το κατάλληλο βιβλίο για τον κατάλληλο αναγνώστη την κατάλληλη στιγμή;

Η φράση αυτή (J. Spink, 31) συμπυκνώνει τους τρεις σημαντικότερους παράγοντες που παίρνουμε υπόψη μας κατά την επιλογή βιβλίων: το είδος των αναγνωστών στους οποίους απευθυνόμαστε, το είδος των βιβλίων τα οποία θα ταίριαζαν στους συ-

γκεκριμένους αναγνώστες αλλά και για ποιο σκοπό, σε ποια συμφραζόμενα θα συντελεστεί η πράξη της ανάγνωσης. Αυτούς τους τρεις παράγοντες θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

Οι μαθητές (δηλαδή τα παιδιά και οι έφηβοι) είναι εξ αντικειμένου αναγνώστες εν τω γίγνεσθαι. Όπως σε όλους τους άλλους τομείς, έτσι και σ' αυτόν διαμορφώνονται, πειραματίζονται, δυσανασχετούν, βιάζονται, ενθουσιάζονται και απογοητεύονται. Είναι καχύποπτοι, αλλά και πρόθυμοι για ουσιαστική επικοινωνία. Αναγνώστες εν τω γίγνεσθαι δεν σημαίνει ωστόσο ότι δεν έχουν ήδη μια αναγνωστική ιστορία και πολύ μάλλον δεν σημαίνει ότι δεν έχουν ένα πολιτισμικό περιβάλλον που τους έχει εμφυσήσει κάποιες ιδέες και παραστάσεις για την ανάγνωση. Σε κάθε περίπτωση, οι ενήλικες που αναλαμβάνουν μια αναγνωστική διαδικασία με παιδιά πρέπει να τα αντιμετωπίζουν ως ολοκληρωμένους αναγνώστες με συγκεκριμένο γούστο και συνήθειες, ικανούς να καταλαβαίνουν (το πόσο και το πώς θα φανεί στην πράξη και δεν το ξέρουμε ποτέ εκ των προτέρων) και να επιλέγουν τα αναγνώσματά τους.

Πόσο γνωρίζουμε τους μαθητές μας;

Το πρώτο βήμα, επομένως, είναι να γνωρίσουμε τους μαθητές μας. Εκείνο που μας εμποδίζει ωστό-

σο να τους γνωρίσουμε είναι οι δικές μας ιδέες για την παιδικότητα και τις ιδιότητες και ανάγκες της παιδικής και εφηβικής ηλικίας, το παιδαγωγικό ιδεώδες που συνήθως έχουμε, οι αναμνήσεις από τις δικές μας αναγνωστικές εμπειρίες. Κοινοτοπίες, όπως ότι τα παιδιά είναι πάντα χαριτωμένα και αρέσκονται σε μια γλώσσα ανάλαφρη, γεμάτη υποκοριστικά, ότι έχουν πιο ανεπτυγμένη τη φαντασία από την κρίση, ότι είναι αυθόρυμητα αλλά και συντροφικά, ότι οφείλουν συνεχώς να μαθαίνουν, ότι οι έφηβοι πάλι είναι μονίμως μπερδεμένοι, εξοργισμένοι, κυκλοθυμικοί κ.λπ. δεν παίρνουν υπόψη τους πως τα παιδιά αλλάζουν κατά εποχές και δεν μας βοηθούν βέβαια να γνωρίσουμε τα συγκεκριμένα παιδιά που έχουμε απέναντί μας (P. Nodelman, 72-74). Τούτο δεν σημαίνει ότι χρειάζεται να αρνηθούμε την ατομικότητά μας, τις ιδέες μας, το ύφος και το ήθος μας, καθόσον αυτά είναι που θα μας βοηθήσουν στην επικοινωνία μέσω της ανάγνωσης. Απλώς πρέπει να ακούμε τους μαθητές. Να ξεκινάμε από το σημείο όπου βρίσκονται αυτοί, με την προσωπικότητα και την αναγνωστική τους ιστορία όπως έχει διαμορφωθεί ως εκείνη τη στιγμή, και όχι από το σημείο που εμείς θα ευχόμασταν να είναι ή από εκεί που άλλα παιδιά αυτής της ηλικίας είναι (P. Hollindale, 35). Γιατί, στο μάθημα της λογοτεχνίας δεν είναι κάποιες γνώσεις που πρέπει να διδάξουμε, αλλά να βοη-

θήσουμε τα παιδιά να αποκτήσουν αναγνωστικές εμπειρίες, να διαμορφώσουν τις προσωπικές τους απαιτήσεις και στρατηγικές ανάγνωσης, να εξάγουν νοήματα αντί να είναι στο έλεος της αυθεντίας του τυπωμένου λόγου.

Οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον των μαθητών

Για να γίνουν τα παραπάνω πιο συγκεκριμένα, ας δούμε ποιες ειδικότερες πλευρές της ζωής και της προσωπικότητας των μαθητών μας ενδιαφέρουν προκειμένου να επιλέξουμε βιβλία γι' αυτούς. Είναι γνωστό πως τα σχολεία (και οι μαθητές) διαφέρουν πολύ ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή στην οποία βρίσκονται (μεγάλη πόλη, επαρχία, νησί, δυσπρόσιτες ή παραμεθόριες περιοχές) αλλά και ανάλογα με την κοινωνική διαστρωμάτωση την οποία αντανακλούν· εκτός από τη θεμελιώδη διάκριση ανάμεσα σε δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση, στο πλαίσιο λ.χ. μιας μεγάλης πόλης, οι διάφορες συνοικίες κατοικούνται από όμιορες κοινωνικές τάξεις και επομένως οι μαθητές των αντίστοιχων σχολείων έχουν παρόμοιες κοινωνικές και οικονομικές καταβολές. Καταλαβαίνει κανείς επομένως πόσο συμβατικό και παραπλανητικό είναι να λέμε ότι κάποιο βιβλίο είναι κατάλληλο για παιδιά δέκα ή δώδεκα χρονών. Μπορεί να έχουμε μαθητές που διαθέτουν

στο σπίτι τους μια μικρή ή μεγάλη βιβλιοθήκη και άλλους που ποτέ δεν είδαν τους γονείς τους να διαβάζουν βιβλίο. Το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον από το οποίο προέρχονται οι μαθητές, τους έχει ήδη δώσει κάποια μηνύματα σχετικά με την ανάγνωση, τα οποία μπορεί να κυμαίνονται από την πλήρη αδιαφορία και απαξία ως το βομβαρδισμό με κάθε είδους βιβλία και την εξιδανίκευση της ανάγνωσης.

Ας μείνουμε λίγο στις δύο ακραίες αυτές περιπτώσεις· ο μαθητής που δεν συνήθισε να διαβάζει, δεν σημαίνει καθόλου πως δεν έχει αναπτύξει στρατηγικές αποκωδικοποίησης μηνυμάτων, κριτικής και ελέγχου των ερεθισμάτων του περιβάλλοντος. Δεν πρέπει να τον αντιμετωπίζουμε ως άγραφο χαρτί αλλά να αναζητήσουμε εκείνα τα βιβλία που θα ερεθίσουν το ενδιαφέρον του να χρησιμοποιήσει τις όποιες δεξιότητες επικοινωνίας και ερμηνείας διαθέτει **και** στην ανάγνωση. Από την άλλη μεριά, ένα παιδί που ήδη διαβάζει έχει οπωσδήποτε μια πιο περιπλοκη αναγνωστική ιστορία την οποία επίσης πρέπει να διερευνήσουμε. Συχνά χρησιμοποιείται η ανάγνωση ως καταφύγιο, καλύπτει προβλήματα επικοινωνίας με το περιβάλλον ή έχει μια καταναλωτική διάσταση. Κατάλληλα βιβλία γ' αυτό το παιδί θα ήταν εκείνα που θα το έφερναν αντιμέτωπο με τις βεβαιότητες και τις αναγνωστικές του συνήθειες και

θα το έκαναν να συνειδητοποιήσει την αναγνωστική του ιστορία.

Το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον μας ενδιαφέρει και για το λόγο ότι τα προβλήματα που απασχολούν τους μαθητές είναι ανάλογα με αυτό. Τα προβλήματα αυτά είναι ο κυριότερος οδηγός μας για την επιλογή των βιβλίων. Όσο κι αν φαίνεται μονομερές στα μάτια του έμπειρου αναγνώστη, το θέμα του βιβλίου, τα ερωτήματα που θίγει είναι αυτά τα οποία θα ελκύσουν τον μαθητή και θα δώσουν την ευκαιρία για μια ουσιαστική συζήτηση κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης και μετά απ' αυτήν. Οι λογοτεχνικές ποιότητες, το ύφος και η τεχνική έρχονται σαφώς δεύτερες, καθόσον δεν μπορούν να αποτελέσουν καθεαυτές κίνητρο για την ανάγνωση. Όταν ο δάσκαλος προτείνει ένα βιβλίο πρέπει να μπορεί να απαντήσει στο ζητό ή άρρητο ερώτημα των παιδιών: Γιατί πρέπει να διαβάσουμε αυτό το βιβλίο; Σε τι μας βοηθά στη ζωή μας; Η απάντηση ότι είναι ένα πολύ καλό βιβλίο απλώς δεν αποτελεί κίνητρο για ανάγνωση. Γνωρίζοντας τα παιδιά, θα έλεγε κανείς πως το ισχυρότερο κίνητρο θα ήταν η απάντηση πως είναι ένα κακό βιβλίο. Όταν λέμε ότι πρέπει να παίρνουμε υπόψη τα προβλήματα και τις εμπειρίες των μαθητών κατά την επιλογή των βιβλίων δεν εννοούμε ότι τα βιβλία που θα τους προτείνουμε πρέπει απαρέγκλιτα να ασχολούνται με τα ίδια ή παρόμοια

προβλήματα. Εκείνο που έχει σημασία είναι να σχετίζονται με κάποιο τρόπο, έστω και αντιστικτικό ή αντιθετικό, να συνομιλούν με αυτά τα προβλήματα. Τη συσχέτιση αυτή εμείς πρέπει να τη γνωρίζουμε κατά την επιλογή, ώστε να ωθήσουμε και τα παιδιά να την ανακαλύψουν κατά την ανάγνωση. Οι λογοτεχνικές ποιότητες, οι οποίες φάνηκε παραπάνω να υποτιμούνται, ακριβώς στο σημείο αυτό θα παίξουν το ρόλο τους: όσο αρτιότερο λογοτεχνικά είναι ένα βιβλίο τόσο περισσότερο θα επιτρέψει στον αναγνώστη να κάνει πλήθος συσχετισμούς με τα προσωπικά του ερωτήματα και τόσο ισχυρότερη θα είναι η επίδραση πάνω του.

Ο πολιτισμικός παράγοντας συνδέεται με τον οικονομικό και κοινωνικό, αλλά έχει τη δική του περιπλοκότητα. Σήμερα, και στη δική μας χώρα, έχουμε πολλούς ξένους και μετανάστες με διαφορετική πολιτισμική προέλευση· όλο και περισσότερα σχολεία έχουν μαθητές με διαφορετική μητρική γλώσσα, διαφορετική θρησκεία και κουλτούρα. Στις ανομοιογενείς τάξεις η επιλογή βιβλίων είναι πολύ δυσκολότερη, αλλά αν έχουμε πάντα κατά νου πως δύο οι μαθητές πρέπει να έχουν μερίδιο στην ανάγνωση και πως για όλους υπάρχει το κατάλληλο βιβλίο, είναι ζήτημα πλέον μεθόδευσης της διδασκαλίας να συνδυαστούν και να συσχετιστούν διαφορετικά βιβλία.

Η ηλικία και το φύλο

Μετά τα παραπάνω, καταλαβαίνει κανείς πόσο σχετικοί είναι δύο παράγοντες στους οποίους συνήθως δίνεται υπερβολική σημασία: η ηλικία και το φύλο. Καμιά θεωρία της γνωστικής, συναισθηματικής, γλωσσικής κ.ο.κ. ανάπτυξης του παιδιού δεν μπορεί να μας χρησιμεύσει ως ασφαλής οδηγός για την επιλογή των κατάλληλων βιβλίων για την κάθε ηλικία. Η ωριμότητα του παιδιού είναι συνάρτηση της ηλικίας του με όλες τις κοινωνικές και πολιτισμικές εμπειρίες που είχε στο περιβάλλον του. Η ηλικία επομένως αποτελεί μόνο μια ένδειξη ανάμεσα στις άλλες. Οι χαρακτηρισμοί των βιβλίων κατά ηλικίες δεν μας δίνουν καμιά σιγουριά, πρώτον γιατί δεν γνωρίζουμε πόσο αρμόδιοι είναι αυτοί που τους αποδίδουν και δεύτερον γιατί προϋποθέτουν μιαν ανύπαρκτη ομοιομορφία (J. Spink, 96-97, M. Καρπόζηλου, 39-43). Ο παράγοντας του φύλου σχετίζεται επίσης με τη γενικότερη κοινωνική και πολιτισμική πρόλευση του παιδιού και, φυσικά, πρέπει να συνεχετάζεται. Οι έρευνες δείχνουν πως στις μικρές ηλικίες τα κορίτσια διαβάζουν περισσότερο από τ' αγόρια· τα πρώτα προτιμούν τη λογοτεχνία ενώ τα δεύτερα τα βιβλία γνώσεων. Όσα αγόρια όμως διαβάζουν πολύ, δείχνουν μια ασυνήθιστη αναγνωστική ωριμότητα που εκπλήσσει. Ως προς τις αναγνωστικές προτιμήσεις των παιδιών, μόνο στην ηλικία

10-13 διαπιστώνεται κάποια διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο. Ούτε πριν ούτε μετά (C. Huck, 48-49). Το ερώτημα που τίθεται είναι πόσο θα επαυξήσουμε αυτή τη διαφοροποίηση προτείνοντας στα κορίτσια «κοριτσίστικα» βιβλία και στα αγόρια «αγορίστικα». Εν είδει πειράματος μπορεί να γίνει το αντίθετο και να σχολιάσουν οι μεν τα δε. Καλό θα ήταν η διάκριση να μην αγνοηθεί, αλλά και να μην αντιμετωπιστεί αποκλειστικά ως διάκριση φύλου. Συνήθως έχει να κάνει με τη γενικότερη ανατροφή του παιδιού· γιατί, πώς μπορούμε να είμαστε σύγουροι πως οι επιλογές των παιδιών αντιστοιχούν σε πραγματικά ενδιαφέροντα και δεν δείχνουν μια κατάφαση στις πολιτισμικές προσδοκίες του περιβάλλοντός τους; Η σχετική συζήτηση επομένως περί διαφορών πρέπει να τοποθετηθεί, μέσα στην τάξη, σε ευρύτερα συμφραζόμενα και όχι μόνο στον παράγοντα του φύλου.

Ενδείξεις της αναγνωστικής προόδου

Ο ιδεατός τύπος του «επαρκούς» αναγνώστη παραπέμπει βέβαια στον μορφωμένο ενήλικα και οι μαθητές, εκ προοιμίου, δεν μπορούν να θεωρηθούν επαρκείς αναγνώστες. Ωστόσο, η αναγνωστική επάρκεια είναι μια βίσου διαδικασία, ενώ επαρκής γενικός αναγνώστης που να μπορεί να διαβάζει κάθε

είδους βιβλίο, λογοτεχνικό, επιστημονικό, τεχνικό κ.λπ. δεν υπάρχει (J. Spink, 30). Η αναγνωστική επάρκεια δηλαδή έχει νόημα μόνον εάν συσχετιστεί με κάποια είδη βιβλίων και με συγκεκριμένες συνθήκες ανάγνωσης. Για τον δικό μας σκοπό, έχει σημασία να καταλαβαίνουμε τα βήματα της αναγνωστικής προόδου που κάνουν οι μαθητές μας έτσι ώστε να προτείνουμε το κατάλληλο βιβλίο. Η Margaret Meek, ειδική σε θέματα ανάγνωσης των παιδιών, προσπάθησε να εντοπίσει τις ενδείξεις της αναγνωστικής προόδου: 1) Η διάθεση να δοκιμάσει ο αναγνώστης ένα διαφορετικό βιβλίο απ' όσα διάβαζε ως τώρα. 2) Η ολοένα αναπτυσσόμενη ανεκτικότητά του απέναντι στην πολυσημία του κειμένου, η αίσθηση δηλαδή ότι τα πράγματα δεν είναι ακριβώς όπως φαίνονται. 3) Η πεποίθηση ότι ο συγγραφέας χτίζει λίγο λίγο μια πλοκή, το νόημα της οποίας θα αποκαλυφθεί εάν συνεχίσουμε το διάβασμα. 4) Ανεκτικότητα απέναντι στις ανατροπές της αφήγησης, στην αλλαγή της φωνής, των χρονικών στιγμών (M. Meek, 30-31, 37). Οι παραπάνω ενδείξεις συμπυκνώνονται στη διάθεση πειραματισμού, η οποία πηγαίνει χέρι χέρι με την αναγνωστική αυτοπεποίθηση. Ο έμπειρος αναγνώστης έχει εμπιστοσύνη στις αναγνωστικές του ικανότητες, δεν πανικοβάλλεται όταν δεν καταλαβαίνει, ξέρει να περιμένει και έχει διάθεση να δοκιμάζει συνεχώς καινούριους συγγραφείς, καινούρια

είδη βιβλίων, ενώ παράλληλα διατηρεί τις προτιμήσεις του για τα αγαπημένα βιβλία στα οποία μπορεί να ξαναγυρνά. Η επιλογή των βιβλίων για τους μαθητές μας πρέπει να στοχεύει στην καλλιέργεια της αυτοπεποίθησης (άρα το βιβλίο δεν μπορεί να είναι πολύ δύσκολο), αλλά και στη συνάντησή τους με καινούριες αναγνωστικές εμπειρίες (άρα δεν μπορεί να είναι ούτε πολύ εύκολο).

Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Όσο κι αν η λέξη «χρήση» ακούγεται παράξενα σε συνδυασμό με την ανάγνωση, και ιδίως των λογοτεχνικών κειμένων, είναι πολύ χρήσιμη για τη συζήτηση περί διδασκαλίας της λογοτεχνίας. Ήδη υπαινιχθήκαμε παραπάνω πως οι μαθητές, προκειμένου να επιθυμήσουν να διαβάσουν ένα βιβλίο, πρέπει να γνωρίζουν το σκοπό της ανάγνωσης. Ισως αυτό δημιουργεί την ανησυχία ότι έτσι προεξοφλείται και η ανταπόροιση· η ανησυχία αυτή δεν είναι εντελώς αδικαιολόγητη. Ωστόσο, μιας και μιλούμε για ομαδική ανάγνωση, για σχολική χρήση, οι μαθητές πρέπει να γνωρίζουν την αναγνωστική διαδικασία που θα ακολουθηθεί και τι περιμένει κανείς από αυτούς. Η χρήση επηρεάζει την ίδια την επιλογή του βιβλίου· χρειάζεται να γνωρίζουμε τους γνωστικούς στόχους, τις δεξιότητες, τον προβληματισμό πάνω σ' ένα θέμα που θέλουμε να προωθήσουμε, προκειμένου να διαλέξουμε το κατάλληλο βιβλίο. Π.χ. η συνάντηση ενός μαθητή μ' ένα συγκεκριμένο βιβλίο θα ήταν εντελώς διαφορετική σε συνθήκες απομόνωσης στον προσωπικό του χώρο απ' ό,τι μέσα στην τάξη. Το ίδιο βιβλίο επίσης θα μπορούσε σε δύο διαφορετικές στιγμές μέσα στην τάξη να διαβαστεί δια-

φορετικά και να ενταχθεί σε διαφορετικά συμφραζόμενα. Παρακάτω θα δοθούν μερικά παραδείγματα χρήσης του κειμένου τα οποία οδηγούν σε αντίστοιχα κριτήρια επιλογής.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για το θέμα του

Είναι πιθανό να ασχολούμαστε μ' ένα θέμα που ενδιαφέρει τα παιδιά, όπως η σχολική ζωή, το περιβάλλον, η εργασία, το ταξίδι, και να επιλέγουμε βιβλία που αναφέρονται σ' αυτό το θέμα με σκοπό να συγκρίνουμε τις διάφορες οπτικές στο χρόνο, στο χώρο κ.ο.κ.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για την οπτική του γωνία

Το κριτήριο αυτό είναι παρόμοιο με το προηγούμενο αλλά διαφέρει στο εξής: δεν είναι ακριβώς η ευρύτερη θεματολογία, στην οποία εντάσσεται, το κέντρο του προβληματισμού μας, αλλά επιδιώκουμε να έρθουμε σε επαφή με μια καινούρια οπτική, μια διαφορετική από τη δική μας κουλτούρα και νοοτροπία και να διευρύνουμε έτσι τις γνώσεις μας και την ανεκτικότητά μας απέναντι στο διαφορετικό.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τη μορφή του

Είναι πιθανόν να θέλουμε να εξοικειώσουμε, τα μεγαλύτερα ιδίως παιδιά, με τις αφηγηματικές τε-

χνικές, με τις ποικιλίες του ύφους ή με τα χαρακτηριστικά κάποιου συγκεκριμένου λογοτεχνικού κίνηματος.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τη θέση του μέσα στην εθνική λογοτεχνική παράδοση

Για το θέμα αυτό θα γίνει λόγος παρακάτω, αναφορικά με τον λογοτεχνικό κανόνα. Ωστόσο, είναι πιθανόν να θέλουμε να γνωρίσουμε τα παιδιά κάποιο μεγάλο έργο, το οποίο θεωρείται αριστούργημα της εθνικής μας λογοτεχνίας, οπότε η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από την αναγνώρισή του ως τέτοιο.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τους ανθρώπινους χαρακτήρες του

Όσο κι αν αυτό το κριτήριο δεν χωρίζεται στην ουσία από το θέμα ή την οπτική γωνία, το τονίζουμε για να δείξουμε ότι σ' αυτή τη χρήση μας ενδιαφέρει περισσότερο η επεξεργασία ανθρώπινων χαρακτήρων, ιδίως όταν οι χαρακτήρες αυτοί είναι παιδιά με τα οποία μπορούν να ταυτιστούν οι μαθητές μας και να καταλάβουν έτσι καλύτερα τον εαυτό τους.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τη συνάφειά του με κάποιο άλλο μάθημα

Δεδομένου ότι η λογοτεχνία περιέχει μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο όλα τα άλλα γνωστικά αντικείμενα, μπορούμε να επιλέξουμε ένα βιβλίο για να το χρησιμοποιήσουμε για τους γνωστικούς στόχους ενός άλλου μαθήματος όπως η γλώσσα, η ιστορία, η μελέτη περιβάλλοντος, η γεωγραφία.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τη γλωσσική ιδιομορφία του

Αυτή η χρήση είναι διαφορετική από τη χρήση του κειμένου για τους στόχους του μαθήματος της γλώσσας. Εδώ η έμφαση δεν δίνεται στη διδασκαλία ενός γραμματικού φαινομένου ή γενικά της ορθοέπειας αλλά στην εξοικείωση των μαθητών με διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες και χρήσεις της γλώσσας, συνδέοντας τον τρόπο που μιλά ο αφηγητής ή ένας λογοτεχνικός ήρωας με την κουλτούρα του, την εποχή του, την κοινωνική του θέση, την ψυχολογία του κ.λπ.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τον συγγραφέα του

Το συγκεκριμένο βιβλίο επιλέγεται ως συνέχεια ενός άλλου του ίδιου συγγραφέα, το οποίο δημι-

ούργησε επιθυμία για περαιτέρω επικοινωνία με τον συγγραφέα και εμβάθυνση στον κόσμο του.

Το βιβλίο έχει γυριστεί σε έργο για τον κινηματογράφο ή την τηλεόραση

Αν θέλουμε να εντοπίσουμε το ενδιαφέρον μας στη σχέση ανάμεσα στην εικόνα και το λόγο και στις αλλαγές που υφίσταται μια ιστορία ανάλογα με το μέσον της αφήγησης, μπορούμε να συγκρίνουμε το βιβλίο και την ταινία.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει γιατί είναι δύσκολο για τους μαθητές μας

Μπορεί να θεωρούμε το βιβλίο δύσκολο, είτε λόγω των ιδεών του είτε λόγω της πρωτοποριακής και ασυνήθιστης μορφής του, αλλά το επιλέγουμε για να κεντρίσουμε τις αναγνωστικές συνήθειες και ευκολίες των μαθητών μας, να δοκιμάσουμε την αναγνωστική πρόοδο που έχουν κάνει στο μεταξύ και να τους καθοδηγήσουμε σε μια ανάγνωση που πολύ δύσκολα θα τολμούσαν μόνοι τους.

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει γιατί είναι εύκολο

Σε αντίθεση με την παραπάνω επιλογή, η οποία μπορεί να αποσταθεροποιήσει βραχυπρόθεσμα την

αυτοπεποίθησή τους ως αναγνώστες, μπορούμε να επιλέξουμε ένα βιβλίο γιατί ακριβώς είναι ζωντανό, εύληπτο και αστείο και πιστεύουμε ότι θα τους ενισχύσει την αυτοπεποίθηση και θα αποφορτίσει την ατμόσφαιρα μέσα στην τάξη.

Η κοινότητα των αναγνωστών

Η ανάγνωση μέσα στην τάξη υπόκειται σε συνθήκες πολύ διαφορετικές από την ατομική, σιωπηλή ανάγνωση. Η τάξη είναι μια ομάδα η οποία βρίσκεται συνεχώς σε κίνηση, συνδέεται με ποικίλες σχέσεις και αλληλεπιδράσεις. Η ανταπόκριση επομένων στην ανάγνωση, όπως τουλάχιστον εκφράζεται μέσα στην τάξη, καθορίζεται από τις σχέσεις των μελών της ιδιότυπης αυτής κοινότητας, από το κλίμα της επικοινωνίας και από τα μηνύματα περί ανάγνωσης που δίνονται από το σύνολο της αναγνωστικής διαδικασίας. Η μελέτη των συνθηκών ανάγνωσης στην τάξη είναι ένας εκτενής χώρος προβλήματισμού· εδώ μας ενδιαφέρει στο βαθμό που η επιλογή των βιβλίων καθορίζει και ταυτόχρονα καθορίζεται από τις συνθήκες της ανάγνωσης. Αν εκείνο που μας ενδιαφέρει πρωτίστως είναι η επικοινωνία μέσω του βιβλίου και αν δεχόμαστε πως η φιλαναγνωσία προωθείται ακριβώς μέσα από την αίσθηση της επικοινωνίας, του ανήκειν σε μια κοινότητα

αναγνωστών, τότε στόχος του μαθήματος της λογοτεχνίας είναι να συγκροτήσει μια κοινότητα η οποία θα γνωρίζει και θα αποδέχεται τα κοινά στοιχεία και τις διαφορές της, θα διαπνέεται από πνεύμα ισοτιμίας και διαλόγου (F. Smith). Η επιλογή των βιβλίων παιζει μεγάλο ρόλο στη συγκρότηση αυτής της κοινότητας. Καθόσον οι μαθητές μιας τάξης είναι διαφορετικά άτομα, με διαφορετικά γούστα, ίσως και διαφορετική κοινωνική και πολιτισμική προέλευση, η επιλογή των βιβλίων πρέπει να διατηρεί τις ισορροπίες ώστε όλοι οι μαθητές να έχουν ένα μερίδιο στην ανάγνωση. Τούτο σημαίνει πως τα θέματα των βιβλίων πρέπει να σχετίζονται με τις εμπειρίες των συγκεκριμένων μαθητών, να μην είναι ανώδυνα, αλλά αντίθετα να αναδεικνύουν τα προβλήματα και τις διαφορές προωθώντας το διάλογο. Η μορφή και η γλωσσική ποικιλία των βιβλίων πάλι, άλλοτε να είναι οικεία και εύληπτη και άλλοτε να κεντρίζει και ενίστε να ανατρέπει τα στερεότυπα και τα κεντημένα, έτσι ώστε να ανακατανέμει τις ισορροπίες της αναγνωστικής επάρκειας ανάμεσα στην κοινότητα.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Η αναγνωσιμότητα

“Ανάγνωσιμότητα είναι η αρετή ενός βιβλίου ή οποιουδήποτε τυπωμένου κειμένου και ορίζεται ως το συνολικό άθροισμα –συμπεριλαμβανομένης και της αλληλεπίδρασης αναγνώστη/κειμένου– όλων εκείνων των στοιχείων τα οποία ενυπάρχουν σ’ ένα δεδομένο τυπωμένο υλικό και τα οποία επηρεάζουν την επιτυχία που έχει μαζί του μια ομάδα αναγνωστών” (J. Spink, 94). Πολλά από τα στοιχεία της αναγνωσιμότητας, όπως το κίνητρο της ανάγνωσης, η συνάφεια ανάμεσα στις εμπειρίες και τις ιδέες του βιβλίου και του αναγνώστη, έχουν αναφερθεί παραπάνω. Στο σημείο αυτό χρειάζεται να τονιστούν στοιχεία της αναγνωσιμότητας όπως η εμφάνιση του βιβλίου και ο τρόπος με τον οποίο αυτό προσφέρεται/προτείνεται στον μαθητή. Στην εποχή μας, με την τεράστια ανάπτυξη στις τυπογραφικές τεχνικές, είμαστε συνηθισμένοι σε καλές εκτυπώσεις, πολυχρωμία και –στα παιδικά βιβλία– πλούσια εικονογράφηση. Η εμφάνιση κάθε βιβλίου (το εξώφυλλο, το μέγεθος, ο τύπος των τυπογραφικών στοιχείων, ο

γενικός σχεδιασμός) στέλνει μηνύματα στην κατηγορία των αναγνωστών στους οποίους απευθύνεται. Υπάρχει εξάλλου μεγάλη διαφορά ανάμεσα στην εμφάνιση των βιβλίων των περασμένων δεκαετιών και των σύγχρονων εκδόσεων, με αποτέλεσμα να γίνεται αυτόματα η διάκριση ανάμεσα σε “παλιά” και “καινούρια” βιβλία. Τα σημερινά παιδιά, ακριβώς επειδή ζουν ανάμεσα σε αναρίθμητες εικόνες, είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στην εμφάνιση των βιβλίων και ικανά να αποκωδικοποιούν τα μηνύματά της. Συχνά αρνούνται να διαβάσουν ένα βιβλίο γιατί το θεωρούν παλιό ή πολύ παιδικό ή αντίθετα πολύ μεγαλίστικο. Η εμφάνιση εξάλλου των σχολικών βιβλίων, η οποία είναι τόσο φανερά ξεπερασμένη και αναχρονιστική σε σχέση με τα σύγχρονα βιβλία που κυκλοφορούν στα βιβλιοπωλεία, αποτελεί τεράστιο εμπόδιο στη σχέση των μαθητών με το βιβλίο και διαχωρίζει απότομα και αμετάκλητα την αναγνωστική εμπειρία που έχουν εκτός σχολείου από τη σχολική. Για όλους τους παραπάνω λόγους, εκτός από τα κριτήρια που σημειώσαμε ως τώρα, η ελκυστικότητα του βιβλίου ικρίνεται και από την τυπογραφική του εμφάνιση. Παράλληλα πρέπει να καταβάλλεται προσπάθεια να εξοικειωθούν τα παιδιά με βιβλία παλαιότερων χρόνων, έστω και ως παιχνίδι (αναδίφηση στη βιβλιοθήκη του παππού ή σε κάποια από τις βιβλιοθήκες της πόλης όπου αυτό είναι δυνατόν), για

να κατανοήσουν ότι το βιβλίο δεν είναι αντικείμενο μιας χρήσης που υπόκειται στη μόδα αλλά, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, διατηρεί για πάντα την αξία του.

Υπάρχουν καλά και κακά βιβλία;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό αγγίζει περίπλοκα ζητήματα της αισθητικής, της θεωρίας της λογοτεχνίας και της διδακτικής της λογοτεχνίας. Ήδη από την έμφαση που δόθηκε παραπάνω στη φράση “το κατάλληλο βιβλίο για τον κατάλληλο αναγνώστη στην κατάλληλη στιγμή” φαίνεται πως “καλό” βιβλίο για κάποιον συγκεκριμένο αναγνώστη είναι το βιβλίο εκείνο που θα τον κερδίσει, θα τον στηρίξει και θα του ανοίξει τους ορίζοντες προς άλλες σκέψεις και άλλα βιβλία. Επομένως, όπως γίνεται φανερό, είναι πολύ δύσκολο να υπάρξει ποτέ ομοφωνία για το ποια είναι τα καλά βιβλία γενικά. “Κακά” πάλι θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν εκείνα τα βιβλία που περιορίζουν τις προσδοκίες των αναγνωστών, τους απογοητεύουν, τους φέρνουν πλήξη, τους υποβάλλουν στερεότυπα εθνικά, κοινωνικά, θρησκευτικά, φυλετικά (J. Spink, 114-129). Ωστόσο, στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί πως η ανάγνωση κακών βιβλίων δεν προκαλεί αναγκαστικά ανεπανόρθωτη βλάβη· σημασία δεν έχει μόνο τι διαβάζεις αλ-

λά και πώς το διαβάζεις, η χρήση δηλαδή του βιβλίου. Μιας και μιλούμε για σχολική χρήση, συχνά η ανάγνωση ενός κακού βιβλίου μπορεί να είναι χρήσιμη διδακτικά για λόγους σύγκρισης και διαμόρφωσης του προσωπικού γούστου των μαθητών. Πολύ χειρότερη βλάβη προκαλούμε όταν καταδικάζουμε απερίφραστα ένα βιβλίο ή μια σειρά προς την οποία στρέφονται αυθόρυμητα τα παιδιά· διατρέχουμε έτσι τον κίνδυνο να “δυσφημήσουμε” κάθε τύπο αυθόρυμητου διαβάσματος, να αποθαρρύνουμε τελικά το διάβασμα (C. Poslaniek, 152).

Είναι πολύ δύσκολο για τους μορφωμένους ενήλικες να βάλουν στην άκρη το προσωπικό τους γούστο και τις πεποιθήσεις τους για το ποια βιβλία είναι καλά και κακά. Έχουν την τάση να βάζουν επικέτες και να χωρίζουν τα βιβλία για τα παιδιά σε χρήσιμα –αυτά δηλαδή από τα οποία θα μάθουν κάτι – και σε απλώς διασκεδαστικά. Ξεχνούν πως “η ανάγκη του παιδιού να διαβάζει συνεχώς τις ίδιες ιστορίες ή παρόμοιες χωρίς πολλές παραλλαγές στην πλοκή ή στην κατασκευή των χαρακτήρων εξηγείται από την ανάγκη του να επιβεβαιώνει τις προϋπάρχουσες γνώσεις του για να προχωρήσει ασφαλέστερα στα λιγότερο γνωστά” (M. Kanatsoύλη, 25). Επομένως, η διασκέδαση μέσα από την επανάληψη δεν είναι ποτέ δίχως βαθύτερη ωφέλεια.

Τα είδη των βιβλίων

Όπως είναι γνωστό, η λογοτεχνία και τα βιβλία χωρίζονται σε πολλές κατηγορίες και είδη. Οι σημαντικές διακρίσεις που μας ενδιαφέρει εδώ να σχολιάσουμε είναι η διάκριση ανάμεσα στη λογοτεχνία και τα βιβλία γνώσεων, η διάκριση ανάμεσα στη λογοτεχνία για μεγάλους και την παιδική λογοτεχνία και η διάκριση ανάμεσα στη λογοτεχνία και τη λεγόμενη παραλογοτεχνία (κόμικς, επιστημονική φαντασία, αστυνομικά, περιπτειώδη κ.λπ.). Η βάση της αντιμετώπισής μας είναι πως κανένα είδος δεν διαθέτει εξ αντικειμένου αξία ή απαξία και επομένως κανένα είδος δεν πρέπει να αποκλείεται εκ των προτέρων από τις επιλογές μας.

Λογοτεχνία και βιβλία γνώσεων

Όσο κι αν αφετηρία μας είναι το μάθημα της λογοτεχνίας, μιας και είναι το μόνο μάθημα που έχει ως αποκλειστικό αντικείμενο την ανάγνωση καθε- αυτή, είναι σαφές σε όσους παρακολουθούν τη σύγχρονη βιβλιοπαραγωγή και ενδιαφέρονται παράλληλα για τη διδακτική πράξη, πως η διάκριση ανάμεσα σε λογοτεχνικά βιβλία και βιβλία γνώσεων, αν και υπάρχει, είναι πολλές φορές –ιδίως για τις μικρότερες ηλικίες – δυσδιάκριτη· σχετίζεται περισσότερο με τη χρήση του βιβλίου (M. Καρπόζηλου,

91-147). Άλλιώς αντιμετωπίζουμε ένα βιβλίο που εκ των προτέρων θεωρούμε λογοτεχνικό, ασχέτως αν απ' αυτό μαθαίνουμε πλήθος γνώσεων ιστορικών, κοινωνικών, ψυχολογικών κ.λπ. και αλλιώς αντιμετωπίζουμε –περισσότερο χρηστικά και εργαλειακά– ένα βιβλίο που εκ των προτέρων θεωρούμε ότι δεν έχει λογοτεχνική αξία και επιζητούμε μόνο την άντληση πληροφοριών. Η διαφορά αυτή στην αντιμετώπιση, και κατά συνέπεια στην αξιολόγηση των βιβλίων, είναι φαινόμενο των δύο τελευταίων αιώνων στους οποίους η λογοτεχνία αυτονομήθηκε ως θεσμός. Στην εποχή του διαφωτισμού λ.χ. η διάκριση δεν ήταν τόσο καθαρή αλλά και σήμερα, ιδιαίτερα στο χώρο του παιδικού βιβλίου, η ποιότητα της αφήγησης των βιβλίων γνώσεων, η μυθοπλασία την οποία περιέχουν, η εικονογράφηση, σαγηνεύουν πολλά παιδιά και επιδρούν πάνω τους με τρόπο ανάλογο με τη λογοτεχνία: προωθούν τη φιλαναγνωσία τους, συνδέονται με την καθημερινή εμπειρία τους και αναπτύσσουν ενδιαφέρουσες στρατηγικές ανάγνωσης. Άλλα και οι έφηβοι, λόγω των κοινωνικών, ψυχολογικών, καλλιτεχνικών αναζητήσεων τους έλκονται από βιβλία, όχι ακραίφνως λογοτεχνικά, τα οποία μιλούν για επιστημονικά ζητήματα με γοητευτικό τρόπο. Επομένως, σε καμιά περίπτωση δεν μπορούμε κατά την επιλογή μας να εμμένουμε σε κάποια συμβατική –και ούτως ή άλλως ευάλωτη θεω-

ρητικά– διάκριση ανάμεσα σε λογοτεχνία και μη λογοτεχνία αλλά να επιλέγουμε ελεύθερα βιβλία διαφόρων ειδών προβληματιζόμενοι για την καταληλότερη χρήση τους.

Η παιδική λογοτεχνία

Σήμερα η παιδική λογοτεχνία και η μελέτη της είναι ένας συνεχώς αναπτυσσόμενος επιστημονικός χώρος όπου συναντώνται η φιλολογία και η θεωρία της λογοτεχνίας, η παιδαγωγική, η ψυχολογία του παιδιού, η ιστορία της παιδικής ηλικίας και εκπονούνται ενδιαφέρουσες έρευνες για τη σχέση του παιδιού με την προφορική και γραπτή αφήγηση, τη συμβολή του βιβλίου στην ανάπτυξή του κ.ο.κ. Παράλληλα, σε όλες τις χώρες και στην Ελλάδα, η συγγραφή βιβλίων που απευθύνονται αποκλειστικά σε παιδιά και σε εφήβους γνωρίζει αλματώδεις ρυθμούς με αποτέλεσμα την άνοδο της ποιότητας του παιδικού βιβλίου και την πληθώρα προσφερόμενων τίτλων. Είναι δύσκολο για τους ενήλικες, δασκάλους και γονείς, να προσανατολιστούν μέσα στη μεγάλη παραγωγή των παιδικών βιβλίων· όσο κι αν, ως αναγνώστες, έχουν αναπτύξει για τους εαυτούς τους μια στρατηγική αναζήτησης και επιλογής βιβλίων, η παιδική λογοτεχνία είναι ένας χώρος καινούριος και γ' αυτούς, στον οποίο προσέρχονται από αίσθημα ευθύ-

νης προς τους μαθητές ή τα παιδιά τους.

Η ανάπτυξη της παιδικής λογοτεχνίας και της μελέτης της ανταποκρίνεται σε πραγματικές ελλείψεις και ανάγκες, επιστημολογικές και κοινωνικές, που δεν είναι δυνατόν να αναφερθούν εδώ· εκείνο το οποίο έχει σημασία για την πραγμάτευσή μας είναι η τάση να δημιουργηθούν στεγανά ανάμεσα στη λογοτεχνία για ενήλικες και στην παιδική λογοτεχνία. Τόσο οι θεωρητικοί της παιδικής λογοτεχνίας όσο και οι συγγραφείς, οι οποίοι, σημειωτέον, μπορεί παράλληλα να γράφουν και για παιδιά και για μεγάλους, αρνούνται τα στεγανά αυτά, αλλά στην πράξη υπάρχουν. Οι παιδικές και νεανικές σειρές είναι καθεστώς στους εκδοτικούς οίκους ενώ αναγράφεται στο βιβλίο ακόμη και η συγκεκριμένη ηλικία στην οποία απευθύνεται. Είναι βέβαιο πως ο δάσκαλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης οφείλει να αφιερώσει χρόνο και κόπο για να ενημερωθεί και να προσανατολιστεί, με τη βοήθεια της κατάλληλης επιμόρφωσης, στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας. Όλοι ούμως ας πάρουμε υπόψη μας πως πολλά βιβλία χαρακτηρισμένα ως παιδικά προσφέρουν απόλαυση και σε μεγαλύτερα παιδιά και σε ενήλικες. Από την άλλη μεριά, η λεγόμενη λογοτεχνία για ενήλικες δεν μπορεί να αποκλειστεί συλλίβδην ως ακατάλληλη για παιδιά, τουλάχιστον από τις τελευταίες τάξεις του δημοτικού και έπειτα. Και σ' αυτήν πρέπει

να αναζητά κατάλληλα κείμενα για τους στόχους του και γενικά να επιλέγει ελεύθερα κείμενα για τους δικούς του μαθητές χωρίς να δεσμεύεται από τους έξωθεν χαρακτηρισμούς των βιβλίων.

Η κριτική της παιδικής λογοτεχνίας

Στην προσπάθειά τους να επιλέξουν βιβλία, οι δάσκαλοι και οι γονείς συμβουλεύονται προφανώς τις στήλες στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, στις οποίες γίνεται κριτική της παιδικής λογοτεχνίας. Καθώς μπορεί να είναι παράλληλα αναγνώστες των αντίστοιχων στήλων κριτικής της λογοτεχνίας για ενήλικες καλό είναι να σημειώσουμε μερικές βασικές διαφορές των δύο ειδών κριτικής. Η σπουδαιότερη διαφορά είναι το κοινό στο οποίο απευθύνονται· η κριτική της λογοτεχνίας απευθύνεται κατευθείαν στον δυνάμει μελλοντικό αναγνώστη του βιβλίου, ο οποίος ενδιαφέρεται για το προσωπικό του διάβασμα, έχει κάποιο διαμορφωμένο γούστο και, αν διαβάζει συχνά κριτικές, γνωρίζει να διαλέγεται με τον κριτικό και να καταλαβαίνει από τα γραφόμενά του αν το συγκεκριμένο βιβλίο τον ενδιαφέρει ή όχι. Η κριτική της παιδικής λογοτεχνίας απευθύνεται όχι στον πραγματικό αναγνώστη του βιβλίου που είναι το παιδί, αλλά σ' έναν διαμεσολαβητή ενήλικα ο οποίος υποτίθεται ότι ενδιαφέρεται

για την πολιτισμική αγωγή του παιδιού και την αναγνωστική του πρόσδο (Μ. Κανατσούλη, 13). Όσο καλά κι αν γνωρίζει το παιδί στο οποίο θα καταλήξει το βιβλίο, την ώρα που διαβάζει την κριτική, εκείνο που υπερισχύει στη σκέψη του είναι το δικό του παιδαγωγικό ιδεώδες και οι δικές του απόψεις για το τι είναι καλό και χρήσιμο για το παιδί. Ο κριτικός, γνωρίζοντας την ιδιομορφία του κοινού του, προσπαθεί να πείσει τον αναγνώστη του για την καταλληλότητα και τη χρησιμότητα του βιβλίου, σύμφωνα βεβαίως με τις δικές του παιδαγωγικές και γενικότερες αντιλήψεις, παρά να κάνει κριτική στο ίδιο το βιβλίο. Σπάνια θα δούμε στην κριτική της παιδικής λογοτεχνίας να επισημαίνονται αδυναμίες της λογοτεχνικής κατασκευής του βιβλίου και να τεκμηριώνονται οι σχετικές απόψεις με αναφορές σε κάποιες σταθερές της λογοτεχνικής κριτικής. Ο κριτικός της παιδικής λογοτεχνίας μοιάζει να ακροβατεί ανάμεσα σε κριτήρια που αφορούν αποκλειστικά στο περιεχόμενο του βιβλίου και σε κριτήρια που αφορούν στη λογοτεχνικότητά του, θέλοντας κατά βάθος να αποδείξει ότι πρόκειται για αληθινή λογοτεχνία (P. Hollindale, 21-22). Μέσα απ' αυτή τη διελκυστίνδα σπάνια κατορθώνει να αντιμετωπίσει το βιβλίο ως μια ενότητα. Όλα αυτά είναι αναμενόμενα σε ένα χώρο, όπως η παιδική λογοτεχνία, που μοιάζει με κινούμενη άμμο, με δεκάδες νέους συγ-

γραφείς να εμφανίζονται ο ένας μετά τον άλλο και με ισχυρή εμπορική ανταγωνιστικότητα: χαρακτηριστικά που κάνουν το χώρο γοητευτικό και ερεθίζουν τον μελετητή. Η κριτική της παιδικής λογοτεχνίας μας βοηθά οπωσδήποτε στην επιλογή των βιβλίων, με την προϋπόθεση ωστόσο ότι είμαστε υποψιασμένοι για τις περιπλοκές του συστήματος βιβλίο - κριτικός - υπεύθυνος ενήλικας - παιδί.

Η παραλογοτεχνία / ο εθνικός λογοτεχνικός κανόνας

Είναι βαθιά ριζωμένη στην ελληνική εκπαίδευση η πεποίθηση ότι αποστολή της είναι να διδάσκει τα μεγάλα αριστουργήματα της εθνικής λογοτεχνίας και συνακόλουθα να αποκλείει όλα εκείνα τα είδη που κατατάσσονται συλλήβδην στην παραλογοτεχνία: το φανταστικό, το περιπετειώδες, την επιστημονική φαντασία, τα κόμικς, τη χιουμοριστική πεζογραφία. Ας μην ξεχνούμε ακόμη πως ολόκληρη η παιδική λογοτεχνία δεν συμπεριλαμβάνεται στον λογοτεχνικό κανόνα αλλά, μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον, βρισκόταν στις παρυφές της λογοτεχνίας. Σήμερα πολλές μελέτες στη διεθνή και την ελληνική βιβλιογραφία έχουν δείξει πως ο λογοτεχνικός κανόνας μιας εθνικής λογοτεχνίας είναι κατασκευή που διαμορφώθηκε σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθή-

κες και επομένως η αισθητική και ιστορική αξία των έργων που εμπεριέχει είναι τουλάχιστον σχετική. Από την άλλη, τα όρια μεταξύ του λογοτεχνικού λόγου και των άλλων ειδών λόγου, υπό τη δραστική επίδραση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, έχουν καταστεί ζευστότερα απ' ό,τι στο παρελθόν, πιέζοντας για έναν αναπροσδιορισμό των όρων “λογοτεχνία” και “λογοτεχνικότητα”. Ταυτόχρονα, οι έντονες κοινωνικές, εθνικές και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις των σύγχρονων κοινωνιών (που αποτυπώνονται στον μαθητικό πληθυνμό) πιέζουν τα όρια του κανόνα και τον κάνουν να φαίνεται ανεπαρκής, ανεπίκαιρος και ξένος προς τα ενδιαφέροντα και τα προβλήματα των μαθητών (Αποστολίδου, Πασχαλίδης, Χοντολίδου, 82). Αν θέλουμε οι μαθητές μας να προβληματιστούν με την πολλαπλότητα και την ετερογένεια του λογοτεχνικού φαινομένου, την ιστορικότητα και τη σχετικότητα της ίδιας της έννοιας της λογοτεχνίας, και όχι να τους εμφυσήσουμε μια έτοιμη αισθητική και ιδεολογία, χωρίς να αποκλείουμε κανένα από τα έργα του λογοτεχνικού κανόνα, δεν μπορούμε να περιοριστούμε αποκλειστικά σ' αυτόν. Τόσο τα έργα των ξένων λογοτεχνιών όσο και εκείνα της λεγόμενης παραλογοτεχνίας, προσφέρουν μια ατέλειωτη ποικιλία επιλογών.

Εξάλλου, όπως τονίστηκε αρκετές φορές ως τώρα, τα κείμενα επιλέγονται όχι βάσει της όποιας α-

διαμφισβήτητης και αμετάβλητης αξίας τους, αλλά για την παραδειγματική και λειτουργική αξία που μπορεί να έχουν μέσα στο πλαίσιο της σχολικής χρήσης. Από αυτή την άποψη, οι χιουμοριστικές ιστορίες λ.χ. είναι κατάλληλες για τη γνωριμία με διαφορετικές, “ανατρεπτικές” οπτικές, συγκρουόμενους γλωσσικούς κώδικες, από τους οποίους παράγεται το αστείο και για την κατανόηση της κοινωνικής φύσης του αστείου. Τα κόμικς πάλι μπορούν να βοηθήσουν στην αναγνώριση του ρόλου και της σημασίας της οπτικής επικοινωνίας στον σύγχρονο πολιτισμό και στην κατανόηση της συλλειτουργίας γραφής και εικόνας. Η επιστημονική φαντασία; αξιοποιώντας όλες τις αφηγηματικές μορφές της μυθιστορηματικής παράδοσης –το έπος, την περιπέτεια, το ταξίδι, την αλληγορία, τη σάτιρα, την ψυχογραφία– εκφράζει μια ευρεία ποικιλία στάσεων και αξιολογήσεων σχετικά με το χαρακτήρα και την προοπτική της σύγχρονης κοινωνίας.

Όλα τα παραπάνω είναι απλώς παραδείγματα που επιδιώκουν να δείξουν πως κάθε είδους κείμενο έχει κάτι να προσφέρει στη γνωστική, συναισθηματική, γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού αρκεί να αναζητήσουμε τους γνωστικούς στόχους στους οποίους μπορεί να συμβάλει. Αντίθετα, ένα αρραγές και επιβεβλημένο corpus κειμένων δεν είναι κατάλληλο για διαφορετικούς σκοπούς και διαφορετικούς μαθητές.

Κι αν κάνουμε λάθος στην επιλογή;

Μετά από όλα αυτά, καταλαβαίνει κανείς πως δεν υπάρχει ένας ασφαλής δρόμος που να καταλήγει πάντα σε σωστές επιλογές βιβλίων. Ούτε θα μπορούσε να είναι διαφορετικά, από τη στιγμή που η ανάγνωση είναι μια τόσο σύνθετη διαδικασία στην οποία συμμετέχουν όλες οι πλευρές της προσωπικότητας του ατόμου, ενώ στη σχολική ειδικότερα ανάγνωση εμπλέκονται επιπλέον οι συμβάσεις, οι δεσμεύσεις και οι αντιφάσεις του εκπαιδευτικού συστήματος. Δεν υπάρχει απολύτως κανείς, όσο ειδικός κι αν είναι, που να κάνει αλάνθαστες επιλογές βιβλίων για ομάδες αναγνωστών. Οι ατυχείς επιλογές έχουν τη σημασία τους για την εκπαιδευτική πράξη και δεν πρέπει να προκαλούν πανικό. Κάθε κείμενο, ακόμη κι αν δεν έφερε το ποθητό αποτέλεσμα, λειτουργεί συσσωρευτικά για την αναγνωστική εμπειρία των μαθητών και οδηγεί σ' ένα άλλο κείμενο. Αν μάλιστα η επιλογή των βιβλίων δεν εκλαμβάνεται ως μια ακόμη απόδειξη της αυθεντίας του δασκάλου αλλά είναι αποτέλεσμα συνεργασίας της τάξης, τα ενδεχόμενα λάθη, στο βαθμό που θα συζητηθούν τα αίτιά τους, θα οδηγήσουν σε ακόμη ξω-ηρότερη αναζήτηση βιβλίων.

Βοηθήματα

Εκτός από τις σελίδες κριτικής και παρουσίασης νέων εκδόσεων που βρίσκονται στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, τα ειδικά περιοδικά που μπορούν να βοηθήσουν στην επιλογή είναι τα εξής:

Διαβάζω
Iχνευτής
Best Seller

Τα τρία αυτά περιοδικά παρουσιάζουν και κρίνουν νέες εκδόσεις ενώ παράλληλα δημοσιεύουν συνεντεύξεις συγγραφέων, μικρά άρθρα για λογοτεχνικά θέματα και ειδήσεις από το χώρο του βιβλίου. Το *Διαβάζω* κατέχει ασφαλώς την πρωτοκαθεδρία λόγω της μακράς ιστορίας του, των πολυάριθμων αφιερωμάτων του σε πρόσωπα και θέματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και της εγκυρότητας των συνεργατών του.

Διαδρομές στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους. Τριμηνιαίο περιοδικό, αφιερωμένο στο παιδικό βιβλίο. Περιέχει μικρά άρθρα για την παιδική λογοτεχνία, ενίστε αφιερώματα και, πάντα, ένα ένθετο, έγχρωμο δεκαεξαέλιδο όπου παρουσιάζονται με σύντομα, ενυπόγραφα σημειώματα παιδικά βιβλία, ταξινομημένα σε τρεις κατηγορίες κατά ηλικία.

Επιθεώρηση παιδικής λογοτεχνίας. Το σημαντικότερο περιοδικό για την παιδική λογοτεχνία με εκτενείς μελέτες και αφιερώματα. Δεν περιέχει ωστόσο ειδικές σελίδες με κριτική και παρουσίαση παιδικών βιβλίων.

Διαλέγουμε βιβλία για παιδιά. Περιοδική έκδοση από το 1978 ως το 1982. Οι υπεύθυνες της έκδοσης, Βίτω Αγγελοπούλου και Ζωή Βαλάση, ξαναδούλεψαν το υλικό των επτά τευχών και το εξέδωσαν σε ενιαίο τόμο με τον ίδιο τίτλο από τις εκδόσεις Gutenberg το 1989. Παρουσιάζονται παιδικά βιβλία με σύντομη κριτική αποτίμηση, ταξινομημένα κατά ηλικίες και είδη.

Οδηγός παιδικού-νεανικού βιβλίου. Ετήσιος οδηγός (1986-) που παρουσιάζει περίπου εκατό βιβλία σε κάθε τόμο με ενυπόγραφα, εκτενή κείμενα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αποστολίδου Β., Πασχαλίδης Γ., Χοντολίδου Ε., “Η λογοτεχνία στην εκπαίδευση: Προϋποθέσεις για ένα νέο πρόγραμμα διδασκαλίας”, *Σύγχρονα θέματα*, τχ. 57 (Οκτ.-Δεκ. 1995), σ. 78-85.

Hollindale Peter, “Ideology and the Children’s Book”, στον τ. Hunt Peter (ed.), *Literature for Children*, Routledge, 1992.

Huck Charlotte, *Children’s Literature in the Elementary School*, Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, 1987.

Κανατσούλη Μένη, *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 1997.

Καρπόζηλου Μάρθα, *To παιδί στη χώρα των βιβλίων*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1994 (εδώ και οι παραπομπές στο κείμενο).

Καρπόζηλου Μάρθα, “Επιλογή και αξιολόγηση των παιδικών αναγνωσμάτων”, στον τ. Φιλαναγνωσία και παιδική λογοτεχνία. Εισηγήσεις στο 5ο Σεμινάριο του Κύκλου Παιδικού Βιβλίου, Αθήνα, Δελφίνι, 1994.

Meek Margaret, *How Texts Teach what Readers Learn*, Thimble Press, 1988.

Nodelman Perry, *The Pleasures of Children's Literature*, Longman, 1992.

Poslaniek Christian, *Na δώσουμε στα παιδιά την όρεξη για διάβασμα*, απόδοση Στέση Αθήνη, Αθήνα, Καστανιώτης, 1992.

Smith Frank, *Joining the literacy Club: further essays on Education*, Λονδίνο, Heineman, 1988.

Spink John, *Τα παιδιά ως αναγνώστες*, μτφρ. Κυριάκος Ντελόπουλος, Αθήνα, Καστανιώτης, 1990.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ποιος μπορεί να επιλέξει βιβλία για τους άλλους;	7
Διαβάζονται σήμερα λογοτεχνικά βιβλία στο σχολείο;	8
Η ευθύνη της επιλογής των βιβλίων.....	9
Γιατί επιθυμούμε να διαβάσουμε ένα βιβλίο;	11
Τι σημαίνει η φράση: το κατάλληλο βιβλίο για τον κατάλληλο αναγνώστη την κατάλληλη στιγμή;	13

Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

Πόσο γνωρίζουμε τους μαθητές μας;	15
Οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον των μαθητών.....	17
Η ηλικία και το φύλο	21
Ενδείξεις της αναγνωστικής προόδου.....	22

Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για το θέμα του	26
Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για την οπτική του γωνία	26
Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τη μορφή του	26
Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τη θέση του μέσα στην εθνική λογοτεχνική παράδοση.....	27
Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τους ανθρώπινους χαρακτήρες του	27

Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τη συνάφειά του με κάποιο άλλο μάθημα	28
Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τη γλωσσική ιδιομορφία του	28
Το βιβλίο μας ενδιαφέρει για τον συγγραφέα του	28
Το βιβλίο έχει γυριστεί σε έργο για τον κινηματογάφο ή την τηλεόραση	29
Το βιβλίο μας ενδιαφέρει γιατί είναι δύσκολο για τους μαθητές μας	29
Το βιβλίο μας ενδιαφέρει γιατί είναι εύκολο	29
Η κοινότητα των αναγνωστών	30

TA BIBAJA

Η αναγνωσιμότητα	33
Υπάρχουν καλά και κακά βιβλία;	35
Τα είδη των βιβλίων	37
Λογοτεχνία και βιβλία γνώσεων.....	37
Η παιδική λογοτεχνία	39
Η κριτική της παιδικής λογοτεχνίας	41
Η παραλογοτεχνία/ ο εθνικός λογοτεχνικός κανόνας.....	43
Κι αν κάνουμε λάθος στην επιλογή;	46
Βοηθήματα	47
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	49

Το βίβλο μετατρέπεται σε έναν συγκεκριμένο τελείωμα της γνώσης	
Το βίβλο μετατρέπεται σε έναν τελείωμα της γνώσης	29
Το βίβλο μετατρέπεται σε έναν τελείωμα της γνώσης	29
Το βίβλο μετατρέπεται σε έναν τελείωμα της γνώσης	29
Το βίβλο μετατρέπεται σε έναν τελείωμα της γνώσης	29
Το βίβλο μετατρέπεται σε έναν τελείωμα της γνώσης	29
Το βίβλο μετατρέπεται σε έναν τελείωμα της γνώσης	29
ΠΑΙΔΙΑ	
Η απογονωσία	33
Υπερδύνη παιδιά και χαρά βιβλίων	35
Τα παιδιά των βιβλίων	37
Λατρεύοντας βιβλία για παιδιά	37
Τα παιδιά λατρεύουν	39
Η παιδική γνώση λατρεύει τα βιβλία	41
Η παιδική γνώση λατρεύει λατρεύει τα βιβλία	43
Κάτιν χαροπίζει τα βιβλία στην παιδική γνώση	45
Βαφτιστικός	47
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	49

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
*ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ
 ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
 ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΗΣΗ
 ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ
 ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
 ΣΤΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ*
 ΤΥΠΩΘΗΚΕ
 ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ
 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΤΥΠ Α.Ε.
 ΜΕ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
 ΒΑΣΩΣ ΚΥΡΙΑΖΑΚΟΥ
 ΤΟΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1997
 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑ ΣΜΟ
 ΤΟΥ ΕΚΕΒΙ

ISBN 960 - 7894 - 06 - 5

ΕΚΔΟΣΗ Α' 1999 - ANTITYΠΑ:35.000- ΑΡ.ΣΥΜΒΑΣΗΣ 5023/12-03-99
ΕΚΤΥΠΩΣΗ :Κ.ΚΑΛΑΘΑΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Δ.ΔΑΛΑΡΗΣ & ΣΙΑ Ε.Ε.